

Opisany poniżej przebieg lekcji jest propozycją zajęć poświęconych pamięci o powstaniu w getcie warszawskim, rekomendowaną przez Dział Edukacji Muzeum POLIN dla klas 7–8 szkoły podstawowej.

Poruszanie tematów związanych z II wojną światową oraz Zagładą wymaga szczególnej rozwagi ze strony osoby prowadzącej zajęcia. Zadbaliśmy o to, aby informacje pojawiające się w przekazanych Państwu materiałach edukacyjnych były dopasowane do wieku odbiorców i odbiorczyń oraz były opatrzone naszym komentarzem.

Scenariusz opisuje zajęcia, których realizacja zajmie około 90 minut. Zachęcamy, by na zajęcia przeznaczyć dwie godziny lekcyjne, a opowiadania Marcina Szczygielskiego „Prawdziwi przyjaciele” wysłuchać (lub przeczytać je) wspólnie z dziećmi. Możliwe jest jednak zaproszenie dzieci do przeczytania lub wysłuchania nagrania w domu i skrócenie proponowanych zajęć do jednej godziny lekcyjnej.

Rekomendujemy, by przed przeprowadzeniem lekcji zapoznać się z [zaleceniami i wskazówkami dotyczącymi edukacji na temat II wojny światowej i Zagłady](#) Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.

Scenariusz lekcji wokół opowiadania

Marcina Szczygielskiego „Prawdziwi przyjaciele”

Słowa kluczowe:

II wojna światowa, społeczność żydowska, tożsamość, wykluczenie, gwiazda Dawida

Autorka:

Elżbieta Grab

Metody:

metoda podawcza – opowiadanie, rozmowa na forum, praca w grupach, praca indywidualna, praca plastyczna

Cele warsztatu:

uczniowie i uczennice w czasie zajęć:

- pogłębiają wiedzę na temat II wojny światowej i wydarzeń które doprowadziły do Zagłady
- budują pamięć o Żydach i Żydówkach w Polsce
- zwiększają swoją świadomość na temat mechanizmu wykluczenia

Potrzebne materiały:

- opowiadanie Marcina Szczygielskiego „Prawdziwi przyjaciele” lub nagranie audio opowiadania
- ZAŁĄCZNIK 1: fotografie przedstawiające fragmenty wystawy stałej Muzeum POLIN
- ZAŁĄCZNIK 2: pytania dotyczące rodziny Maćka
- ZAŁĄCZNIK 3: karty pracy z informacjami na temat warszawskiego getta
- sprzęt umożliwiający wyświetlenie fotografii (rzutnik, ekran, tablica multimedialna)
- szablony do wykonania papierowych żonkili

PRZEBIEG LEKCJI

MODUŁ I: Wprowadzenie

- Społeczność żydowska w Polsce przed II wojną światową

MODUŁ II: Opowiadanie

MODUŁ III: Praca z treścią opowiadania

- Rodzina Maćka
- Pierwsze miesiące wojny

MODUŁ IV: Powstanie w getcie warszawskim

- Informacje historyczne
- Akcja Żonkile
- Zakończenie

PRZEBIEG LEKCJI: OPIS SZCZEGÓŁOWY

MODUŁ I: Wprowadzenie

Zaproś uczniów i uczennice do krótkiego ćwiczenia, które wprowadzi ich w tematykę lekcji, a także pomoże zrozumieć historyczne tło opowiadania.

Wyświetl na ekranie lub tablicy multimedialnej trzy fotografie przedstawiające fragmenty wystawy stałej Muzeum POLIN (ZAŁĄCZNIK 1).

Opis fotografii dla osoby prowadzącej zajęcia:

- Róg ulicy w dzielnicy żydowskiej, z szyldami w języku polskim i hebrajskim, Warszawa 1934, fot. Willem van de Poll, Narodowe Archiwum Niderlandów.
- Fragment wystawy stałej Muzeum POLIN, galeria „Na żydowskiej ulicy”, słup z ogłoszeniami, na którym widoczny jest m.in. plakat informujący o meczach piłki nożnej rozgrywanych przez Żydowski Klub Sportowy Makabi Kraków z Warszawskim Klubem Sportowym Legia oraz Żydowskim Towarzystwem Gimnastyczno-Sportowym Makabi Warszawa, fot. Maciej Jaźwiecki, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.
- Fragment wystawy stałej Muzeum POLIN, galeria „Na żydowskiej ulicy”, część poświęcona wydawanej w międzywojennej Polsce prasie żydowskiej, fot. Maciej Jaźwiecki, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.

Poproś uczniów i uczennice, by przyjrzeni się fotografiom i spróbowali odpowiedzieć na pytania:

- Gdzie taka ulica mogła się znajdować? W jakim kraju? W jakim mieście?
- Dlaczego tak myślicie?
- Kim byli ludzie, którzy czytali te gazety, interesowali się wydarzeniami z ukazanych plakatów?
- W jakich czasach mogło się to dziać?

Zachęcaj uczniów i uczennice, by podawali różne pomysły i postarali się uargumentować swoje przypuszczenia. Dopytuj, co zaobserwowali na fotografiach, co sprawiło, że tak myślą.

W podsumowaniu ćwiczenia poinformuj uczniów i uczennice, że jedna z fotografii pochodzi z 1934 roku i została wykonana w dzielnicy żydowskiej w Warszawie, a dwie fotografie

przedstawiają fragment wystawy Muzeum POLIN. Muzeum opowiada tysiąc lat historii Żydów polskich. Część wystawy, którą widać na zdjęciach, to galeria „Na żydowskiej ulicy”. Opowiada o czasach międzywojennych, a więc sprzed około stu lat. Był to okres, kiedy w Warszawie mieszkało bardzo wielu Żydów (stanowili około 30% mieszkańców miasta).

Większość polskich Żydów mieszkała w małych miastach. Wspólnie możecie poszukać, czy i w Waszej miejscowości da się odnaleźć ślady historii społeczności żydowskiej, korzystając z portalu [Wirtualny Sztetl](#).

Żydzi byli różnorodną grupą, posługiwali się różnymi językami (w tym polskim, jidysz, hebrajskim), mieli różne poglądy. Wielu z nich wyznawało judaizm, ale byli też wśród nich chrześcijanie i osoby niereligijne. Były osoby biedne i osoby bogate. Byli handlarze, sportowcy, twórcy muzyki i kina, a także pisarze.

Ich życie bardzo zmieniło się wraz z wybuchem wojny we wrześniu 1939 roku. Warszawa znalazła się pod niemiecką okupacją, część budynków została zniszczona, a Żydzi i Żydówki coraz mocniej doświadczali wykluczania z ogólnej społeczności.

Powiedz uczniom i uczennicom, że za moment wysłuchają opowiadania Marcina Szczygielskiego pod tytułem „Prawdziwi przyjaciele”, którego akcja dzieje się w Warszawie i dotyczy właśnie pierwszych miesięcy II wojny światowej.

MODUŁ II: Opowiadanie

Przeczytaj z uczniami i uczennicami opowiadanie Marcina Szczygielskiego pod tytułem „Prawdziwi przyjaciele” lub puść słuchowisko z nagraniem opowiadaniem. Nagranie dostępne będzie na kanale YouTube Muzeum POLIN.

MODUŁ III: Praca z treścią opowiadania

Poproś uczniów i uczennice, by w dwójkach lub trójkach wymienili się wrażeniami z wysłuchanej opowieści i porozmawiali o tym, jakie emocje im towarzyszyły w trakcie słuchania, które momenty zwróciły ich uwagę. Gdy uczniowie i uczennice będą gotowi, zaproś chętne osoby do podzielenia się wrażeniami i kluczowymi tematami, które pojawiły się w ich rozmowach. Ważne jest, by w tym momencie nie zmuszać, ale zachęcić do wyrażenia emocji, które się pojawiły, wysłuchać grupy, jednak nie oceniać wypowiedzi.

Rodzina Maćka

Poproś uczniów i uczennice, by połączyli się w cztero- lub pięcioosobowe grupy. Każdej z grup rozdaj po jednym egzemplarzu karty pracy dotyczącej rodziny Maćka (ZAŁĄCZNIK 2). Zadaniem każdej z grup jest wypisanie jak najwięcej zapamiętanych informacji na temat Maćka i jego rodziny. Ustal czas, jaki grupy mają na pracę.

Po upływie wyznaczonego czasu poproś grupy, by kolejno odczytywały po jednej z zapisanych informacji, która dotąd nie została wymieniona. Kolejka trwa do momentu, aż grupy przeczytają wszystkie niepowtarzające się informacje, które zanotowały.

Na zakończenie ćwiczenia zapytaj uczniów i uczennice, czy coś ich w historii o rodzinie Maćka zaskoczyło.

W podsumowaniu warto podkreślić, że rodzina Maćka to jednocześnie Żydzi i Polacy. Do momentu rodzinnego spotkania przy stole, na którym leżały opaski z gwiazdą Dawida, Maciek nie wiedział, że jest Żydem. Jego rodzina mówiła po polsku, chodziła do kościoła, obchodziła chrześcijańskie święta. Osoby z jego rodziny czuły się Polakami i, jak określił to wuj Staszek, byli Polakami żydowskiego pochodzenia. W tym miejscu warto też przypomnieć o różnorodności społeczności żydowskiej, o czym była mowa na początku zajęć. Różnorodna była też tożsamość Żydów i Żydówek w Polsce. Część z nich czuła się przede wszystkim Żydami, część – przede wszystkim Polakami, ale były też wśród nich osoby, dla których obie te tożsamości były równie ważne.

Pierwsze miesiące wojny

Przypomnij uczniom i uczennicom, że akcja opowiadania dzieje się w pierwszych miesiącach II wojny światowej, choć nie ma w nim opisanych wojennych działań, które mogą kojarzyć z filmów czy opowieści.

Poprowadź krótką rozmowę na forum, w trakcie której przyjrzyście się, jak wybuch wojny wpłynął na życie bohaterów – zarówno rodziny Maćka, jak i Janki, Peli oraz innych postaci, które zapamiętali.

Pytania pomocnicze:

- Jakie tematy pojawiają się w rozmowach bohaterów?
- Co zmieniło się w mieście? W jego wyglądzie?

W osobach, które można było spotkać na ulicy?

- Jak wpływało to na zachowania postaci?
- Jakie emocje towarzyszyły bohaterom i bohaterkom opowiadania?
- Jaka była atmosfera tych dni?

Przykładowe odpowiedzi:

Rozmowy na temat tego, kiedy skończy się wojna; na ulicy można spotkać niemieckich żołnierzy; w rozmowach pojawia się temat brakujących produktów spożywczych; Janka z Maćkiem przyglądają się spalonym drzewom; Maciek mówi o tym, że rzadko jeżdżą do części Warszawy po drugiej stronie rzeki; Maciek opowiada dużo strasznych historii, przez które potem sam nie może zasnąć; Janka boi się wielu rzeczy, chodzi tylko wybranymi ulicami; wprowadzony zostaje nakaz noszenia gwiazdy Dawida przez Żydów.

Jeśli temat nakazu noszenia opasek z gwiazdą Dawida nie pojawi się wcześniej w odpowiedziach, zapytaj:

- Jakie wydarzenie najmocniej wpłynęło na sytuację Maćka i jego rodziny?
Co zmieniło sytuację w ich domu?
- Jak nakaz noszenia opasek wpłynął na codzienne życie rodziny Maćka?

W podsumowaniu powiedz, że ostatnia scena opowiadania nawiązuje do wprowadzonego przez Niemców rozporządzenia, według którego od 1 grudnia 1939 roku Żydów i Żydówki obowiązywał nakaz noszenia na prawym ramieniu opaski z gwiazdą Dawida. Rozporządzenie to było jednym z elementów stopniowego wykluczania Żydów i Żydówek ze społeczeństwa w czasie II wojny światowej.

MODUŁ IV: Powstanie w getcie warszawskim

Uwaga dla osoby prowadzącej zajęcia:

Celem tej części zajęć jest pogłębienie wiedzy uczniów i uczennic na temat II wojny światowej i wydarzeń w getcie warszawskim. Informacje zawarte w kartach pracy stanowią łącznik pomiędzy czasem, w którym zatrzymuje się opowiadanie „Prawdziwi przyjaciele”, a wydarzeniami, które upamiętniamy podczas Akcji Żonkile.

Jeśli grupa będzie szczególnie zainteresowana którymś z wątków opowiadania (np. tematem złożonej tożsamości bohaterów i bohaterek; różnymi postawami i reakcjami bohaterów

i bohaterek; sytuacją, w której Maciek dowiaduje się, że jest Żydem, dopiero w momencie, gdy jego i jego rodzinę dotyczą represje wobec Żydów i tożsamość ta jest mu niejako narzucona), warto pozwolić na dłuższą rozmowę wokół danego zagadnienia. W tym wypadku można zrezygnować z pracy w grupach i w krótkim podsumowaniu przekazać uczniom i uczennicom informacje zawarte w ZAŁĄCZNIKU 3, by stworzyć nawiązanie do działań w ramach Akcji Żonkile.

Informacje historyczne

Poproś uczniów i uczennice, by podzielili się na pięć grup. Rozdaj grupom odpowiednie karty pracy, tak by każda z nich pracowała na odrębnym materiale (ZAŁĄCZNIK 3). Poproś grupy, by zapoznały się z informacjami zawartymi na ich kartach i wydobyły najważniejsze z nich, które następnie przedstawią na forum klasy. Poproś, by zwrócili uwagę na daty, które pojawiają się w tych informacjach, oraz na to, jakich wydarzeń dotyczą. Określ czas na wykonanie zadania, a po upływie wyznaczonego czasu poproś grupy o prezentacje, zaczynając od grupy numer 1. W trakcie prezentacji grup zapisuj na tablicy kolejne daty i związane z nimi wydarzenia, tak by uporządkować wiedzę uczniów i uczennic. W razie potrzeby dopytuj i uzupełniaj ich wiedzę. Pomocnicze pytania:

- Czym było getto?
- Co groziło Żydom, którzy przebywali poza murami getta?
- Jakie działania podejmowali Żydzi w getcie warszawskim?
- Jakie wydarzenia upamiętnia Akcja Żonkile?
- Akcja Żonkile

Powiedz uczniom i uczennicom, że w kolejnych latach wojny Niemcy utworzyli getta, czyli zamknięte dzielnice, w których zmuszeni byli mieszkać Żydzi. Największe takie getto znajdowało się w Warszawie i to w tym getcie miało miejsce powstanie, które rozpoczęło się 19 kwietnia 1943 roku. By upamiętnić te wydarzenia co roku w rocznicę wybuchu powstania w getcie warszawskim Muzeum POLIN organizuje Akcję Żonkile. W ramach tej akcji powstało również opowiadanie „Prawdziwi przyjaciele”. Symbolem pamięci o powstaniu jest żonkil, co łączy się z historią Marka Edelmana – jednego z przywódców powstania. Po wojnie starał się on zachować pamięć o wydarzeniach i ludziach z getta. Co roku 19 kwietnia składał pod

pomnikiem Bohaterów Getta Warszawskiego bukiet żółtych kwiatów. Teraz my kontynuujemy jego działania.

Zaproś uczniów i uczennice do przygotowania własnego papierowego Żonkila.

Szablon i instrukcja złożenia Żonkila znajdują się na stronie Muzeum Polin

<https://www.polin.pl/pl/zonkile>.

Zakończenie

Przypomnij w skrócie, co wydarzyło się w czasie lekcji; zapytaj uczniów i uczennice, czy chcą podzielić się wrażeniami i refleksjami z zajęć.

Możesz skorzystać z poniższych pytań:

- Czego nowego dowiedzieliście się na tych zajęciach?
- Co chcielibyście z nich zapamiętać?

Podziękuj uczniom i uczennicom za pracę i zakończ lekcję.

Projekt jest finansowany przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię w ramach Funduszu EOG oraz przez budżet krajowy.